

Collectieplan

2020-2028

Colofon

tekst

Domies Toen

illustraties

voorkant omslag, inhoudsopgave, p. 3, 6, 8

Jelle van Nimwegen

vormgeving en opmaak

Van Kelckhoven BNO, Groningen

Inhoudsopgave

Collectiedoel van botanische tuin

Domies Toen 3

De botanische en museale collecties 3

De collecties 4

Planten uit halfnatuurlijke milieus 4

Planten uit natuurlijke milieus 4

Borders 5

Kruidentuin 5

Vlindertuin 6

Collectie monumentale bomen 6

Museale collectie 7

Collectie oude cultuurelementen 7

Collectievorming 7

Behoud en beheer 7

Collectiedoel van botanische tuin *Domies Toen*

Botanische tuin *Domies Toen* stelt zich ten doel een representatief beeld te scheppen van de (plantkundige) geschiedenis van de oude pastorietaan in Pieterburen, van de regio (Noord-)Groningen en behoud van bijzondere en bedreigde soorten in Nederland. Wij richten ons als erkende botanische tuin hoofdzakelijk op oorspronkelijke en inheemse soorten en daarmee op het behoud van de biodiversiteit van soorten in Nederland.

Domies Toen is een erkende botanische tuin en een geregistreerd museum. In de botanische tuin *Domies Toen* kennen we door deze twee verschillende erkenningen twee soorten plantencollecties: de botanische- en de museale plantencollectie. De botanische collectie is een verzameling plantensoorten die als groep consistent zijn en waarbij de plantencollectie van belang is voor het behoud van de biodiversiteit.

De museale collectie is een verzameling planten die behoren tot ons cultureel erfgoed en planten die geschiedkundig interessant zijn. Los van dit collectieplan wordt er door *Domies Toen* collectiebeleid gehanteerd. Dit beleid is de vertaling van de voorwaarden die nationaal en internationaal gesteld worden aan een collectie van planten door botanische tuinen.

De botanische en museale collecties

- Planten uit halfnatuurlijke milieus
- Planten uit natuurlijke milieus
- Borders
- Kruidtuin
- Vlindertuin
- Bomen

En een kleine collectie museale objecten.

De collecties

Planten uit halfnatuurlijke milieus

Stinzenplanten zijn planten die in hun verspreiding vrijwel uitsluitend beperkt zijn tot stinzen, buitenplaatsen, oude boerenhoeven, pastorietuinen en aanverwante milieus zoals kerkhoven, stadswallen en slotheuvels. Het gaat in de regel om soorten met opvallende bloemen die vroeger op buitenplaatsen e.d. zijn uitgeplant en vervolgens zijn verwilderd en ingeburgerd.

Daarnaast kan bij bepaalde soorten ook sprake zijn geweest van spontane vestiging vanuit de omgeving. Deze definitie is lokaal bedoeld, dwz. Ze heeft steeds betrekking op een bepaald gebied. (Uit: 'Stinzenplanten', door P. Bakker, Uitgave: Natuurmonumenten 1985.)

De collectie stinzenplanten is een vrijwel complete collectie, uitgaande van dat standaardwerk 'Stinzenplanten' door Piet Bakker.

De bijna volledigheid van deze collectie maakt *Domies Toen* uniek. De meeste tuinen hebben vaak meerdere soorten, maar streven niet naar een volledige collectie, zoals *Domies Toen* dat doet.

Stinzenplanten behoren in de provincie Groningen tot het culturele erfgoed van de streek. De collectie stinzenplanten is dan ook niet alleen van regionale, maar ook van nationale waarde.

Stinzenplanten komen in Nederland voor in de provincies Groningen en Friesland, in Utrecht langs de Vecht en de binnenduinrand in Noord-Holland. De collectie betreft voornamelijk bolgewassen, die in het vroege voorjaar bloeien.

Een aantal soorten was al van oudsher in de tuin aanwezig, andere zijn vanaf de jaren zestig geïntroduceerd. De meeste soorten hebben zich in de loop der jaren goed uitgebreid en zijn in groten getale aanwezig. Enkele soorten behoeven wat meer ondersteuning. Beleid is om de collectie volledig te maken, volgens het standaardwerk 'Stinzenplanten', geschreven door P. Bakker.

De collectie wordt in *Domies Toen* ondersteund door vele uit de geschiedenis van stinzentuinen bekende begeleidende beplantingen (de zoge-

naamde 'begeleiders') De collectie wordt aan de hand van een speciale wandelroute aan de bezoekers getoond, waarbij de achtergronden van de planten door middel van teksten op borden wordt uitgelegd. Het aantal soorten in deze collectie beslaat een kleine honderd.

Planten uit natuurlijke milieus

De soortenrijkdom aan wilde planten in *Domies Toen* doet oude tijden herleven: zij behoort tot het cultureel erfgoed van de streek en van Nederland. De collectie wilde planten omvat planten uit de regio Noord-Groningen en uit de rest van Nederland die bijzonder zijn, bedreigd worden en/of voor een deel verdwenen zijn.

Denk hierbij aan de kievitsbloem, een soort die op maar enkele plekken in Nederland in het wild te vinden is. Zelfs op de laatste plekken waar zij groeit, wordt zij nog bedreigd. De kievitsbloem was één van de eerste wettelijk beschermde soorten in Nederland, zij siert vanaf het begin het logo van *Domies Toen*.

Door het verzamelen en op de juiste manier beheren van bijzondere en bedreigde plantensoorten participeert *Domies Toen* in het behouden van de Nederlandse biodiversiteit.

In de loop van de 20^e eeuw is door de overheid gepleit voor een grotere efficiëntie, zowel in de landbouw als in het overige beheer in Nederland. Kleinschalig en extensief beheer veranderde in grote stappen en vele wilde planten in bermen en akkers verdwenen door de grootschalige industrialisatie en mechanisatie van het beheer. Er vonden veranderingen plaats in de landbouw, in het natuur- en bermbeheer. Hierdoor heeft een verarming van natuurwaarden plaatsgevonden: in grofweg honderd jaar tijd verdween een derde van de Nederlandse plantensoorten. Elementen die een rol speelden: het gebruik van herbiciden en insecticiden, het gebruik van kunstmest en het uitrijden van mestoverschotten (verzuring, vermisting), het schonen van zaaizaad en veranderingen in het maairegime door het gebruik van machines en het structureel verlagen van het grondwaterpeil.

Daarbij is door de intensivering van de landbouw het natuurlijke landschap enorm versnipperd geraakt (o.a. door ruilverkaveling), waardoor natuurlijke gebieden te klein werden voor het voortbestaan van soorten.

Botanisch is het van belang dat zeldzame planten bewaard blijven. Daarnaast behoort ook het bloemrijke beeld van hooilanden, bermen, dijken etc. tot een vergeten cultureel erfgoed. Alle collecties van *Domies Toen* worden ecologisch beheerd, gebaseerd op kleinschalige en extensieve werkwijzen.

De wilde plantencollectie bestaat uit akker(on-)kruiden, wegberm- en dijkvegetaties, en plantengemeenschappen op leemgrond als wel op kalkrijke en kalkarme zand- en zavelgronden en mergel. De mergelbegroeiingen zijn een link met Zuid-Limburg (Pietersberg), welke door het Pieterpad symbolisch met Pieterburen verbonden is. De collectie trekt veel insecten, vlinders en vogels die bij *Domies Toen* een refugium hebben gevonden en mede zorgen voor bestuiving en de verspreiding van de zaden.

Het aantal soorten in de wilde plantencollectie is ongeveer vierhonderd.

Het aantal soorten van de Rode Lijst is ongeveer zestig.

Borders

De vaste plantencollectie (tuinplanten) is een ondersteunende collectie die niet consistent is, maar wel een hoge attractiewaarde heeft. De kerncollecties 'stinzenplanten' en 'wilde planten' bloeien vanaf het voorjaar tot halverwege de zomer. In de zomer en herfst sieren de vaste planten de tuin.

De collectie vaste planten bestaat uit een groep planten van gangbare en minder gangbare tuinplanten. Een deel ervan zijn oude boerderijplanten, een ander deel zijn 'nieuwe' planten, uit de traditie van natuurrijk tuinieren (zie de boekenreeks: 'Droomplanten', door Henk Gerritsen en Piet Oudolf).

De groep oude 'boerderijplanten' zijn regionaal van belang, en behoren tot het regionale culturele erfgoed. De 'nieuwe planten' zijn voor bezoekers educatief van belang door hun voorbeeldfunctie voor het gebruik van natuurlijk ogende vaste planten in de natuurlijke siertuin.

Bij het aanplanten van de vaste planten richten wij ons op een bloeitijd die valt in de zomer (juli-augustus) en het najaar (september-oktober). De reden hiervoor is dat de tuin in die periode bloeiende planten behoeft, aangezien de stinzenplanten en de wilde planten dan uitgebloeid zijn. Het aantal soorten in deze collectie is een kleine honderd.

Kruidentuin

De collectie kruiden bevat vele kruiden die al vanaf de middeleeuwen in boeken en manuscripten beschreven staan. Zij geeft een goed overzicht van het gebruik en de betekenis van de planten door de eeuwen heen. De collectie bevat zowel geneeskrachtige als huishoudelijke kruiden. Wij zien deze collectie als een groep die een onderdeel is van het cultureel erfgoed. Geschiedkundig is zij interessant vanwege de kennis over gebruik van planten en zienswijzen uit het verleden. Mogelijk is zij niet alleen museaal, maar ook botanisch als collectie in te delen.

De kruiden die in *Domies Toen* staan, zijn bekend uit overleveringen van oude kloostertuinen en kruidenboeken uit de middeleeuwen. Kruiden waren onontbeerlijk in het dagelijks leven: bij kwalen, bij het bereiden van dranken en spijzen, bij het gebruik in het huishouden (bij de afwas bijvoorbeeld) of tegen ongedierte of nare geuren. Er waren soorten voor geneeskrachtig gebruik, kruiden voor de keuken, en legende- of symbolische soorten. Denk bij symbolisch gebruikte kruiden aan de christelijke symbolische planten zoals de rozen die symbool stond voor de liefde van Maria en de witte lelie die haar maagdelijkheid verbeeldde. De kruiden die in *Domies Toen* staan, zijn toeganke-lijk gemaakt voor bezoekers door middel van een educatieve route met borden (de zogenaamde

middeleeuwse kruidenroute). Deze route wordt in de zomermaanden uitgezet in de tuin. Het aantal soorten in deze collectie telt ongeveer zestig soorten.

Vlindertuin

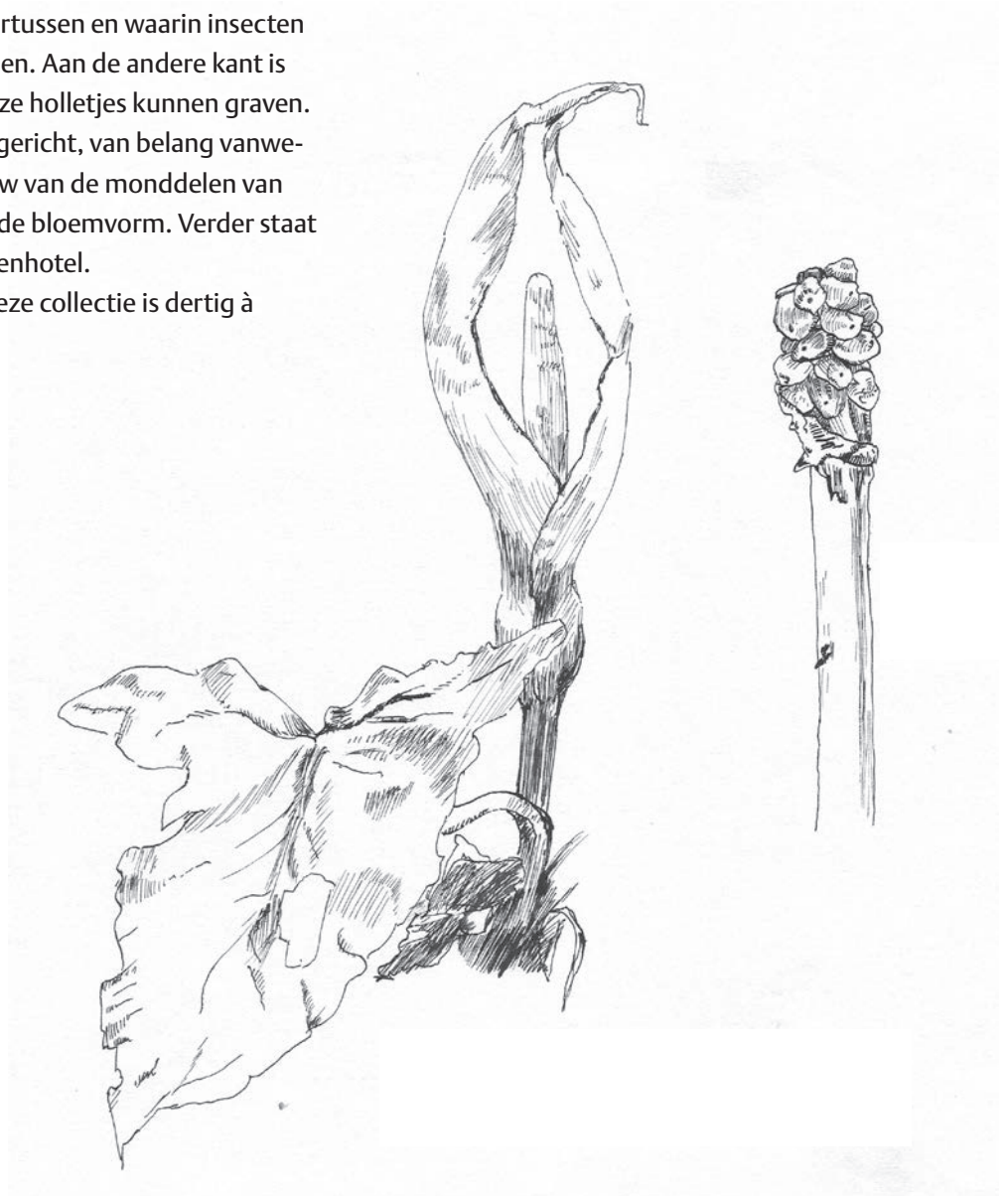
Deze tuin kwam op de plaats van de oude vroedmeesterpaddentuin en werd voltooid in 2019. De tuin draagt mooi bij aan het educatieve doel dat we ook met de tuin hebben. Biodiversiteit kan hier extra inzichtelijk gemaakt worden.

In het midden van de tuin ligt de vijver. Hierin vind je de waterinsecten en insecten waarvan het larvenstadium zich in het water voltrekt. Er is hier meer loopruimte dan elders in de tuin en er staan ook een paar bankjes. De tuin ligt verdiept. Aan de rand is een muur gemaakt, bestaande uit veldkeien en houtblokken waartussen en waarin insecten hun plaats kunnen vinden. Aan de andere kant is een houten wal waarin ze holletjes kunnen graven. De plantkeuze is insectgericht, van belang vanwege bijvoorbeeld de bouw van de monddelen van het insect in relatie tot de bloemvorm. Verder staat er nog een insecten/bijenhotel. Het aantal soorten in deze collectie is dertig à vijfendertig.

Collectie monumentale bomen

De collectie monumentale bomen bestaat uit een oude schietwilg (*Salix alba*) van ongeveer honderd jaar, een plataan (*Acer pseudoplatanus*) in de leeftijd van ongeveer honderdveertig jaar, en een rode beuk (*Fagus sylvatica* 'Atropurpurea') met een leeftijd van ongeveer honderdzeventig jaar. Deze bomen zijn beschermd volgens de monumentenwet.

In de tuin bevindt zich nog een goudes (*Fraxinus excelsior* 'Jaspidea', leeftijd onbekend) die mogelijk ook als monument zou kunnen worden aangemerkt.

Museale collectie

Collectie oude cultuurelementen

De collectie oude cultuurelementen omvat specifieke elementen zoals ze bewaard zijn gebleven in de tuin en zijn omgeving of zoals ze uit overlevering geweest moeten zijn. Een aantal onderdelen is vanuit de directe omgeving aan Stichting *Domies Toen* geschonken. Deze collectie is van regionaal historisch belang.

Het betreft de volgende tuinelementen:

- Een dobbe, rond 1250
- Een oude tuinmuur, rond 1600
- Een tuinprieeel uit wellicht uit 1710, wellicht later 18^e eeuws, maar wel zeker een kopie van het tuinprieeel bij de Menkemaborg (monument, lijst cultureel erfgoed)
- Een Groninger slingertoen: tuin in Engelse Landschapstijl, aangelegd rond 1880 met oude monumentale bomen
- Een gebouwtje voor godsdienstonderwijs uit 1888

Daarnaast omvat de collectie een aantal geschonken onderdelen, die uit de directe omgeving van *Domies Toen* komen. Deze elementen maken deel uit van het culturele erfgoed van de streek.

Het betreft:

- Het beeld Flora, afkomstig van een boerderij in Mensingeweer
- Het tegeltableau in het tuinprieeel met de titel ‘Hemelvaart Christi’
- De zonnewijzer, een replica van een oude zonnewijzer met spreuk: ‘Tied vlugt as ‘n schaar veurbie’
- De 18^e eeuwse sokkel van de zonnewijzer uit de tuin van de Commissaris van de Koningin
- De oude molensteen van de molen in Pieterburen
- Het oude witte gietijzeren tuinmeubilair

De collectie wordt ondersteund door een border (langs de oude tuinmuur) waarin oude cultuurplanten staan uit boerderijtuinen.

Domies Toen is onderdeel van een museale omgeving. De Petruskerk maakt deel uit van ‘Het grootste museum van Nederland’ een samenwerkingsverband van kerkgebouwen in Nederland, een initiatief van het Catherijneconvent.

De Stichting Oude Groninger Kerken is partner. De Petruskerk met het godsdienstgebouwtje uit 1888 en *Domies Toen* vormen een mooi geheel binnen het grootste museum van Nederland.

Collectievorming

Domies Toen streeft naar een duidelijke collectie die in relatie staat tot haar doelstelling. De nadruk ligt op de biodiversiteit van Nederland en cultureel erfgoed van de streek.

De hoofdcollecties zullen worden versterkt en aangevuld om een zo volledig mogelijke collectie te verwerven. Dit is beschreven in het Collectiebeleid 2020-2028.

Behoud en beheer

Er is een beheerplan vastgesteld door het bestuur van *Domies Toen*. Het behoud en beheer wordt uitgevoerd door een gediplomeerde tuinbeheerder, die toeziet op beleid, beheer, behoud en monitoring. De tuinbeheerder heeft een zzp-contract bij de Stichting *Domies Toen*. Met behulp van vrijwilligers voert de beheerder het tuinwerk en alle overige taken uit.

